В данной статье представлен анализ теории разделения властей в ее историческом аспекте, учитывая мировой опыт применения этой концепции. Главное внимание уделяется изменению акцентов относительно содержания теории разделения властей, с учетом мирового опыта и современных тенденций развития общества и государства.

This article presents an analysis of the theory of separation of powers in its historical aspect, taking into account the world experience of applying this concept. The main attention is paid to changing the emphasis on the content of the theory of separation of powers, taking into account the world experience and current trends in the development of society and the state.

Стаття надійшла до редколегії 10.08.2017

УДК [321.01:005.59]:005.44

Кормич А. І., НУ «ОЮА»

МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу взаємозв'язку та взаємовпливу тенденцій модернізації та глобалізації на сучасному етапі розвитку держави. Охарактеризовані типи та моделі модернізації. Визначені основні фактори, притаманні певним напрямам та сферам реалізації модернізаційних проектів держави. Досліджені позитивні та негативні наслідки впровадження таких проектів. Висвітлені погляди різних науковців щодо змісту категорій модернізація та глобалізація.

Сучасний етап існування держави характеризується проявом тенденції модернізації всіх сфер функціонування держави і суспільства та розвитком інтеграційних процесів у світі. Тож саме на перетині цих явищ слід аналізувати функціонування інституту держави. Дана стаття і присвячена дослідженню такого взаємозв'язку та взаємовпливів модернізації і глобалізації.

Модернізація є важливим показником ефективності розвитку держави, її інститутів та системи управління і, відповідно, необхідною умовою демократичної, соціальної, політичної та культурної трансформації суспільства. Але нерідко вона спричиняє кризові явища, породжує глибокі суперечності, що визначають як «кризу ефективності

© Кормич А. І., 2017

національних держав», «кризу легітимності міжнародних інститутів», «кризу легітимності влади» тощо.

Однак попри можливість певних негативних аспектів модернізаційні проекти держави – ознака сучасного стану цивілізаційного поступу, а глобалізаційні процеси у світі прискорюють впровадження таких проектів, потребуючи певної уніфікації державотворення. Модернізація закономірно розглядається як інтернаціональний процес та один із варіантів суспільного розвитку, що приводить до вдосконалення та накопичення позитивних кількісних та якісних змін: економічних, соціальних, демографічних, культурних та ін. Модернізація сьогодні охоплює переважну більшість країн, створюючи модель сучасного транснаціонального світу та змінюючи форми і специфіку політики національних держав. Таку точку зору на співвідношення модернізації і глобалізації поділяє значне коло дослідників, які аналізують глобалізаційні трансформації, досліджують передумови глобалізації, її впливи на системні зміни в різних сферах державної політики чи життєдіяльності суспільства. Зокрема, такої позиції дотримуються Р. Войтович, І. Радзієвський, С. Сорока та інші науковці.

Але існують і відмінні погляди на дану проблему. Наприклад, дещо іншої позиції дотримується американський учений П. Ратленд. Відповідно до його поглядів глобалізація приходить на зміну модернізації, а тому вона не є одним із факторів здійснення останньої. На думку вченого, до приходу глобалізації «економічний та політичний розвиток трактувався як зміна стадій або подій, просторово поділених кордонами суверенних держав... З приходом глобалізації таке розуміння історії людства замінено синхронним баченням, яке фіксує події одночасно, не розподіляючи їх у просторі та часі» [7, с. 15].

Можна виявити три прояви ідеї модернізації, кожен з яких буде релевантним процесу глобалізації та ролі держави. По-перше, це усвідомлення того, що модернізація є процесом змін, які неможливо повернути, і таким, що змінює природу національних суспільств. По-друге, порівняння між національними суспільствами призводить до висновку, що деякі суспільства є більш модернізованими, ніж інші, і що культури та практики, пов’язані з модернізацією, нерівномірно розподілені у Світі. По-третє, різні національні суспільства або певні регіони можуть демонструвати більшу або меншу ступінь модернізації [10].

Більшість дослідників появу стійких глобалізаційних тенденцій пов'язують з розпадом Радянського Союзу, що призвело до утвердження нової моделі політичних та культурних цінностей і спричинило нагальну потребу модернізації системи державного управління. При цьому саме глобалізація значною мірою впливає на модернізацію національних систем державного управління, відкриваючи нові можливості розвитку людства, інтегруючи інтереси та можливості у реальному часі.

Як наслідок, будь-яка країна, незважаючи на свою специфіку, може скористатись економічними, геополітичними та технологічними перевагами, які з'являються за умови відкритості та активної співпраці з міжнародною спільнотою.

Саме нерівні умови розвитку національних держав стають одним із факторів, який обумовлює потребу виникнення модернізації. Одні країни розвиваються швидше, інші намагаються їх наздогнати. Модернізація є тим засобом, який може змінити такі взаємовідносини між державами.

Зокрема, може кардинально змінитися місце, роль та значення країни в ході певних міждержавних змагань. Політична та економічна могутність може перейти від однієї країни до іншої – історія знає чимало прикладів, коли могутні держави перетворювались у другорядні, а слабкі і маловідомі за кілька сотень років ставали могутніми наддержавами. Значна нерівність між державами перетворилась на глобальну проблему, що провокує ймовірність виникнення міжцивілізаційного конфлікту, який може бути спричинений несумісністю інтересів та цінностей між окремими державами.

Однак більшість вбачає позитив в пов'язаності тенденцій глобалізації та модернізації. На думку І. Кравченка, «проблеми розквіту держав з часом інтернаціоналізуються в загальному демократичному процесі: гарний порядок у одній країні передбачає такий же порядок в інших країнах і далі у всіх країнах і відносинах між ними» [4, с. 4]. Глобалізація через механізми модернізації підтягує окремі держави до вищих стандартів розвитку, сприяє подоланню існуючої нерівності. Проте розуміння сутності модернізації в такому ракурсі не може зводитись до простого і однакового запозичення досвіду одних держав іншими, оскільки передбачає озброєння позитивним потенціалом функціонування власних традицій та інститутів і жодною мірою не означає відмову від традиційних цивілізаційно-культурних ідентичностей.

Запозичення є ефективними лише в тому випадку, якщо в результаті утворюються симбіозні форми, які не ламають цивілізаційно-культурну ідентичність, а доповнюють її новими сучасними формами, адаптованими до національних традицій.

В іншому випадку, модернізація набуває насильницьких форм і є згубною для розвитку як держави, так і цивілізації в цілому.

Як зазначає А. Мартінеллі глобалізація має амбівалентний ефект на модернізацію країн. З одного боку, соціальні та економічні взаємозв'язки та культурний вплив модерну як глобальних умов спонукає модернізацію менш розвинутих країн через дифузію символічних універсальних засобів торгівлі та абстрактних систем науково-технічних знань; з іншого, ерозія національного суверенітету та автономії держави обмежує роль цього ключового актора у просуванні до модернізації [9, с. 124].

Модернізація реалізується у двох вимірах: внутрішньому і зовнішньому. Внутрішня модернізація передбачає трансформацію соціальних інститутів у середині держави, наприклад, забезпечує перехід від однієї системи державного управління до іншої. Кожна держава має свою власну національно регламентовану систему інститутів, але коли вони вичерпують свою ефективність, постає потреба внутрішньої модернізації, яка має відповідати національним інтересам та сучасним критеріям.

Коли ж мова йде про зовнішню модернізацію, то, в першу чергу, постають питання узгодження діяльності владних інститутів розвинених країн щодо подолання негативних економічних та політичних наслідків сучасної глобалізації і створення нової ефективної структури світу. На думку Ю. Афанасьєва, «управління прийдешнім світом вочевидь буде здійснюватись складними багаторівневими системами, не обов'язково навіть державними» [1, с. 367].

Д. Фурман, розвиваючи такі ідеї наголошує, що протистояти глобальним загрозам сучасного людства може створення цілісної системи всесвітньої влади, так звана «єдина всесвітня держава» [8]. Прикладом цього можуть слугувати такі утворення, як ООН, ОБСЄ, Рада Європи, спільні дії яких можуть привести до формування всесвітнього співтовариства, побудованого на принципах демократії.

При цьому дослідники звертають увагу на різні суб'єкти модернізації цих двох видів, тобто, внутрішньої і зовнішньої. Так відзначається, що безпосереднім суб'єктом реалізації внутрішньої модернізації держави є суспільство і, безумовно, окрема людина, тобто, особистість

з її «утаємниченою подвійною природно-духовною сутністю, що визначає її долю та сенс, оскільки свідомість як основний людський феномен являє собою можливість та необхідність постійної зміни світу та його вдосконалення» [4, с. 6].

Суб'єктом же реалізації зовнішньої модернізації виступає держава. Тому різні суб'єкти використовують різні методи та вирізняються темпами впровадження модернізаційних проектів, що продиктоване неоднаковими можливостями використання ресурсної бази.

Проте ця теза заперечується окремими вченими, які вважають, що модернізація є природно-історичним процесом, і тому жодною мірою не доцільно розглядати активну роль держави, її керівника чи власну ініціативу окремих груп громадськості, які впливають на реалізацію відповідних корпоративних рішень.

Реалізація модернізації передбачає різні способи здійснення і відповідно різний зміст її моделей:

– фрагментарна (стосується окремих аспектів трансформації сфер суспільного життя);

– неповна (характеризує часткову трансформацію внутрішніх закономірностей функціонування певного суспільного явища);

– незавершена або часткова (включає поєднання з культивуванням та домінуванням власного духовного капіталу та чужого);

– прогресивна (термінова трансформація суспільства чи окремих його сфер, яка відповідає сучасним вимогам і підготовлена попереднім етапом суспільного розвитку);

– перервана (коли трансформація окремого явища та адаптація його нових умов не приводить до конкретного, наперед визначеного результату, то вона припиняється);

– наздоганяюча (передбачає чітке наслідування трансформаційних норм суспільного розвитку і відіграє важливу роль у життєдіяльності сучасних суспільств).

Відповідно до суспільно-історичного та економічного критеріїв виділяють такі типи модернізації:

– доіндустріальний (перехід від природних виробничих сил до мануфактури);

– ранньоіндустріальний (технологічно-детермінований переходом від ремісничого, мануфактурного виробництва до фабрично-заводського)

– пізньоіндустріальний (перехід від фабрично-заводського до потоково-конвеєрного способу виробництва); постіндустріальний (зумовлений сучасною технологічною революцією) [2].

Різноманітність типів та моделей модернізації характеризується також і специфікою факторів, пов'язаних з конкретними напрямами та сферами реалізації модернізаторських проектів. Ця специфіка стає предметом наукового аналізу. Так, С. Хантінгтон сформулював основні фактори державно-управлінської модернізації:

а) внутрішні та зовнішні, які спонукають керівну (державно-управлінську) еліту здійснювати реформи;

б) перетворення, які зачіпають економічні та соціальні інститути, але не зачіпають традиційної адміністративно-політичної системи;

в) перетворення, які ініціюються «зверху» в межах старих політичних інститутів і під керівництвом традиційної еліти;

г) трансформації, які враховують вимоги, необхідні для забезпечення рівноваги між змінами в різних сферах суспільства;

д) готовність керівної еліти проводити не тільки техніко-економічну, але й політичну модернізацію[2].

Неврахування таких параметрів створює, на думку вченого, модернізаційно-революційну ситуацію. Аналізуючи специфіку реалізації модернізації державного управління цілком виправдано розглядати її не лише як зовнішнє перетворення, але і як внутрішнє, оскільки її основною метою є саме перетворення людських взаємовідносин.

З цієї причини розглядається такий аспект проблеми, як нездатність частини соціуму зрозуміти доцільність модернізації, що за І. Кантом засвідчує її соціальна інфантильність, яка блокує будь-який розвиток у бік відкритого суспільства та його модернізаційних процесів. Це доводить необхідність активізації людинотворчого фактора для реалізації сучасних глобалізаційно-модернізаційних проектів.

І в даному контексті цікавою являється концепція «трьох К» М. Мамардашвілі, яка доводить потребу визнання трьох важливих принципів:

1) світ такий, що у будь-який момент у ньому може щось відбутись тільки за участю людини;

2) людина не лише може, але й зобов'язана брати участь у побудові структури світу, тому що вона це може;

3) загроза «антропологічної катастрофи» може привести до загибелі цивілізації, тому людина має все зробити заради окультурення середовища, в якому вона тимчасово перебуває [5, с. 68].

Недотримання цих позицій може призвести до так званого модернізаційного нігілізму, який позбавить сучасний світ можливості до-

сягнення конкретної модернізаційної перспективи свого історичного розвитку в умовах глобалізації.

Отже, моделі сучасної держави і сучасного світу та їх розвиток, передусім, визначаються сенсом та формами діяльності людини в рамках різноманітних організаційних форм, створених нею. Також важливу роль у контексті здійснення модернізації відіграє інститут держави, основна функція якої, в першу чергу, зводиться до вибору адекватної стратегії розвитку суспільства та формування нової парадигми його функціонування. Роль держави також включає політичну організацію модернізаційного процесу шляхом здійснення серії економічних, політичних, соціальних та інших трансформацій, які забезпечують якісно новий рівень суспільного життя. За таких умов основним принципом модернізації держави та суспільства стає принцип соборності, який відображає їх самобутні цінності і створює механізми їх поєднання.

Впровадження модернізаційного проекту, на жаль, супроводжується конфліктом інтересів прогресивної та консервативної частини соціуму перша з яких прагне змін та впроваджує інновації, а інша не бажає нічого змінювати, не сприймає інноваційні методи. І в цьому контексті особливо важливою є регулятивна роль права, здатного спрямувати модернізаційний процес, забезпечувати його точність та послідовність через використання правових важелів. Тобто, саме державний інститут забезпечує ефективність реалізації процесу модернізації суспільства та основних сфер його життєдіяльності.

Модернізація не є наслідуванням західних стандартів суспільного життя, які адаптовані до загальнонаціональних традицій. Це цілком самодостатній і оригінальний процес розвитку національних держав, який в умовах глобалізації набуває цілого ряду спільних рис та ознак. Різні цивілізації мають рівнозначну цінність, історичну унікальність та самобутність, що зберігається в процесі життєдіяльності соціуму та примножує спільні цивілізаційні здобутки людства.

При цьому постає питання оцінки ступеня самобутності та спорідненості розвитку держав на сучасному етапі. І тут ми стикаємось з непростою дилемою міжцивілізаційних взаємин в третьому тисячолітті, з існуванням певних форм соціальних антагонізмів, ерозією окремих базових цінностей, руйнацією деяких фундаментальних засад життєдіяльності соціуму тощо.

Відповідно до цього, як зазначають деякі науковці, «громадянське суспільство, держава, церква, гроші, промисловість (високі технології)

почали пригнічувати людину», з'явились реальні форми неприлаштованості людини до таких умов, а скоріше її відчуження [3, с. 36].

Виходячи з таких реалій залишається чимало проблем розуміння правової моделі відкритого суспільства, що уособлює поєднання тенденцій модернізації та глобалізації.

У результаті цього архітектоніка сучасного світу, побудованого на принципах універсального співтовариства, свободи особистості, демократії та гуманізму, ідеї всесвітньої співдружності національних організмів постійно потребує вдосконалення. Причиною цього, на думку А.Неклесси, стала «показовість таких феноменів, як глобальний борг, здійснення цілеспрямованої соціалізації витрат, розширення свободи спрямування капіталів з одночасним маніпулюванням на ринку без врахування стану соціального середовища та біосфери Землі» [6, с. 142-143].

Саме тому сьогодні модернізація всіх систем національних держав виступає нагальною потребою перспективного розвитку і стимулює позитивні тенденції глобалізації. Взаємовпливи цих двох процесів мають відбуватись при мінімізації загроз національному процвітанню та активізації факторів ефективності цивілізаційного розвитку.

Тобто, важливо не просто попереджувати «зіткнення цивілізацій», за висловленням С. Хангтінгтона, а навпаки, створювати умови розвитку для всіх суб'єктів і в такий спосіб досягати процвітання людства, розширювати можливості вільного розвитку на засадах дотримання всіх прав і свобод.

Ідеї "суспільства всезагальної рівності", "глобальної демократії" та інші, подібні їм, вибудовували такий модернізаційний проект сучасної держави, який розглядався як умова цивілізаційного прогресу. Такий проект має спиратись на належні соціальні передумови та демократичні принципи свободи, справедливості тощо. Тоді розвиток кожної країни гарантує також розвиток світової спільноти. Тобто, модернізація і глобалізація в даному контексті виступають взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими факторами, що стимулюють розвиток. В такій моделі реформаторство носить конструктивний і системний характер і відповідає потребам та інтересам більшості суб'єктів.

При цьому модернізація та глобалізація не повинні обмежувати вільне функціонування інститутів відкритого демократичного суспільства, не можуть перетворюватись на фетіш або утопічно-популістські гасла, а вимагають врахування різних чинників впливу, мають бути гнучкими за формами і методами реалізації.

Все це диктує складність і неоднозначність і разом з тим важливість впровадження модернізаційних проектів держави в сучасних глобалізаційних умовах. І при цьому модернізація держави повинна бути пов'язана з модернізацією суспільства, що посилює позитивні аспекти цих процесів. Саме узгоджена участь держави і суспільства в реалізації модернізації виступає запорукою успішності даного проекту.

Україна, що йде шляхом реформ всіх сфер свого буття, має всі можливості активного впровадження власного модернізаційного проекту держави і ефективного використання глобальних чинників.

Бібліографічний список:

1. Афанасьев Ю. Опасная Россия. Традиции самовластия сегодня / Ю. Афанасьев. – Москва, 2001. – 411 с.
2. Войтович Р. Модернізація державного управління в умовах глобалізації / Р. Войтович // Вісник національної академії державного управління. – 2013. – № 2. – С. 14–23.
3. Киселев Г. С. Шанс на свободу (о перспективах открытого общества) / Г. С. Киселев. // Вопросы философии. – 2004. – № 9. – С. 34–62.
4. Кравченко И. И. Модернизация мира и сегодняшней России. Выход из кризиса / И. И. Кравченко// Вопросы философии. – 2002. – № 9. – С. 3–21.
5. Мамардашвили М. Как я понимаю философию / М. Мамардашвили. – Москва, 1992. – 311 с.
6. Неклесса А. Глобальная економика и международные отношения / А. Неклесса // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2009. – № 4. – С. 13–21.
7. Ратленд П. Глобализация и посткоммунизм / П. Ратленд // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2012. – № 4. – С. 15–18.
8. Фурман Д. Наперегонки с апокалипсисом. Международный терроризм порождает всемирную власть / Д. Фурман // Общая газета. – 2001. – № 40. – 3 октября.
9. Martinelli A. Global Modernization: Rethinking the Project of Modernity / A. Martinelli. – London : SAGE, 2005. – 168 p.
10. Smith M. Modernisation, Globalisation and the Nation State/ M. Smith / McGrew A., P. Lewis Global Politics: Globalization and the Nation-State. – John Wiley & Sons, 2013. – 352 p.

Статья посвящена анализу взаимосвязей и взаимовлияния тенденций модернизации и глобализации на современном этапе развития государства. Охарактеризованы типы и модели модернизации. Определены основные факторы, присущие конкретным направлениям и сферам реализации модернизационных проектов государства. Исследованы позитивные и негативные

последствия реализации таких проектов. Освещены взгляды разных ученых на содержание категорий модернизация и глобализация.

The article provides the analyses of the interconnections and mutual influences of the modernisation and globalisation trends of the contemporary stage of States` development. The modernisation typology and models is characterized. The main factors featuring a certain direction and spheres of realisation of modernisation projects are determined. The positive and negative consequences of adapting such a projects are researched. The views of different scientists at the essence of the categories "modernisation" and "globalisation" are highlighted.

Стаття надійшла до редколегії 25.08.2017

УДК 324+328.185]:303.446

Кушнарьов І. В., Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ

Аргументовано значення антикорупційної культури як основи системи протидії корупційним практикам у політиці. Корупційну культуру визначено елементом політико-правової культури. Акцентовано на основних характеристиках антикорупційної культури. Вивчається проблема формування антикорупційної культури в Україні.

За останні роки в Україні створюється своєрідна матриця антикорупційної політики, а термін «боротьба з корупцією» став справжнім трендом – настільки популярним, що є центром дискурсу очільників держави, громадського сектора, а особливо – популістів різного ідеологічного кшталту. Увага суспільства та держави до проблеми корупції, у тому числі й політичної, зумовлює конструювання системи протидії їй. Основою такої системи, на нашу думку, має бути не лише інституційний механізм, а й формування антикорупційної культури – своєрідного підмурка, на якому вибудовуватиметься вся система протидії корупційним практикам у політиці. Формування такої системи цінностей – процес довготривалий. Він передбачає відмову цілих поколінь від укоріненої лояльності до швидких методів досягнення певних цілей непрозорими (корупційними) засобами та методами.

 © Кушнарьов І. В., 2017